

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

قال الله تعالى:

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ
وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de Ehl-i Beyt
Hakkında Şöyle Buyurmuştur:

**"Allah sadece siz Ehl-i Beyt'ten tüm
kötülükleri gidermek ve sizi tertemiz
kılmak ister."**

(Ahzâb / 33)

ABDESTTE AYAKLARA
MESHETMEK

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ):
إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ: كِتَابَ اللَّهِ، وَعِزَّتِي أَهْلَ
بَيْتِي، مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا أَبَدًا، وَأَنْهُمَا لَنْ
يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ.

(ورد بصيغ مقاربة في صحيح مسلم، ج ٧، ص ١٢٢، سنن السدارمي، ج ٢،
ص ٤٣٢، مسند احمد، ج ٣، ص ١٤، ١٧، ٢٦، ٥٩، ج ٤، ص ٣٦٦، ٣٧١،
ج ٥، ص ١٨٢، مستدرک الحاكم، ج ٣، ص ١٠٩، ١٤٨، ٥٣٣، و....)

Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmaktadır:
“Ben sizin aranızda iki paha biçilmez emanet
bıraktıyorum: -Biri- Allah’ın kitabı ve -diğeri-
ıtratım, Ehl-i Beyt'im. Bu ikisine sımsıkı
sarıldığımız müddetçe asla sapmazsınız. Bu
ikisi Kevser Havuzu'nun başında bana
varıncaya kadar birbirinden ayrılmazlar.

(Bu hadis buna yakın tabirlerle şu kaynaklarda
geçmektedir: Sahih-i Müslim, c.7, s.122; Sünen-i
Daremî, c.2, s.432; Müsned-i Ahmed, c.4, s.14, 17, 26,
59, c.4, s.466, 471, c.5, s.182; Müstedrek-i Hakim, c.4,
s.109, 148, 533 vs...)

ABDESTTE AYAKLARA
AESHETMEK

Çeviren:
Cafer BENDİDERYA

Dünya Ehlibeyt (a.s) Kurultayı

نام کتاب: في رحاب اهل
البيت (ع) - 14
المسح على الارجل في الوضوء
نویسنده: گروه پژوهش و
عبدالکریم البهبهانی
مترجم: جعفر بنندی دریا
زبان ترجمه: ترکی استانبولی

Abdestte Ayaklara Meshetmek

Yazan: Telif Heyeti – Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı

Mütercim: Cafer BENDİDERYA

Gözden Geçiren: Murteza Turabi

Hazırlayan: Kültürel Yardımcılık,
Tercüme Bürosu

Baskı: Leyla

Baskı Sırası: 1. Baskı

Baskı Tarihi: 2007

Yayınlayan: Dünya Ehl-i Beyt
aleyhimi's-selâm Kurultayı

Tiraj: 3000

ISBN:

Site: www.ahl-ul-bayt.org

E-mail: info@ahl-ul-bayt.org

Baskı Hakları Yayıncıya Aittir

İÇİNDEKİLER

ABDESTTE AYAKLARA MESHETMEK.....	3
YAYINCININ ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	13
<i>Abdest Ayeti</i>	15
<i>Ayakları Yıkamayı Farz Bilenler</i>	17
<i>Ayıklara Meshetmeyi Farz Bilenlerin</i>	
<i>Delilleri</i>	20
<i>Meshetmekle Yıkamayı Cemetmek ve</i>	
<i>Muhayyerlik</i>	42
<i>Rivayetler Arasındaki İhtilafın Kaynağı</i>	43
<i>Konunun Özeti</i>	44

Yayıncının Önsöz

Ehl-i Beyt (a.s) Mektebinin koruduğu ve izleyicilerinin yok olup gitmekten muhafaza ettikleri Ehl-i Beyt (a.s) mirası İslam öğretilerinin çeşitli dallarını içine alan kapsamlı bir okuldur. Bu okul asırlar boyunca bu saydam kaynaktan su alıp ümmetin istifadesine sunan yetenekli kişiler yetiştirmiş ve İslam ümmetine Resulullah'ın Ehl-i Beyt'ini (a.s) izleyen büyük alimler sunmuş, Bunlar İslam medeniyetinin içinden ve dışından gelen çeşitli soru ve fikirlere sağlam ve ikna edici cevaplar vererek şüphelerin kökünü kazımıştır.

Dünya Ehl-i Beyt (a.s) kurultayı, üzerine düşen sorumluluğu göz önünde bulundurup Ehl-i Beyt (a.s) çizgisini ve olanların yüce

mektebini izleyerek risalet harimini savunmayı, çeşitli ekol mensupları ve İslam düşmanlarının onun gerçeklerini gizleyip yok etmek amacıyla yönelttikleri tehditleri azimli bir şekilde defetmeyi ve şüphelerine en güzel üslupla cevap vermeyi üstlenmiştir.

Bu konuda Ehl-i Beyt (a.s) Mektebi ulemasının kitaplarında yer alan tecrübeler gerçekten kendi alanında paha biçilmez bir değer taşımaktadırlar. Çünkü bu tecrübeler akıl ve delile, çirkin taassup ve heveslerden arınmış bilimsel temellere dayanmaktadırlar; ayrıca selim fitrat, akıl ve mantığın ölçüleri doğrultusunda ulema ve düşünürlere hitap etmektedir.

Dünya Ehl-i Beyt (a.s) kurultayı geçmiş asırlarda ve özellikle günümüzde İslam ve Müslümanlara karşı kin güden bazı çevrelerin internet kanalları vb. araçlarla gündeme getirdikleri şüphelere reddiye, soru-cevap ve tartışma konusunda elde ettiği zengin tecrübeleriyle hakikat susamışları için yeni bir çağ açmıştır. Bu doğrultuda her türlü çirkin davranıştan kaçınmaya özen göstermiş, akıl ve ruhların çok hızlı bir şekilde mükemmelleşmeye doğru gittiği bir asırda Ehl-i Beyt (a.s) Mektebinin bütün âleme sunduğu gerçeklerden gereğince

yararlanılması için düşünürleri ve hakikat taliplerini harekete geçirmeyi azmetmiştir.

Burada şuna değinmemiz gerekiyor ki: Bu araştırma mecmuası ilim ve fazilet sahibi bir heyet tarafından hazırlanmıştır. Bu mecmuanın hazırlanmasında emeği geçen kişilerle birlikte her biri bu araştırmadan bir bölümünü inceleyip değerli görüşlerini belirten ilim ve fazilet sahibi, araştırmacılara teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Arzu ve ümidimiz yüce Rabbimizin üzerimize bırakmış olduğu risaletin bir bölümünde yeterli çabayı harcamış olmaktır. O Rabbimizin ki, hak dini bütün dinlerden üstün kılmak için elçisini hidayet ve hak din üzere gönderdi. Şahid olarak Allah yeter.

Dünya Ehl-i Beyt (a.s) Kurultayı – Kum

Giriş

Müslümanlar bazı itikadî ve dinî meselelerde ihtilafa düşmüşlerdir. Bu ihtilaflar bir araştırmacı tarafından incelendiğinde bazılarının ortaya çıkışının doğal ve daha önceden tahmin edilebilir olduğunu görür. Çünkü bu ihtilaf konuları herkesin anlayamayacağı karışık meselelerdir. İşte bu nedenle ehliyetli olmayan kişiler bu konulara girdiklerinde çeşitli ihtilaflara düşmekte, meseleyi karıştırmaktadırlar ve böylece gerçekler halk kitlesine gizli kalmaktadır. Buna örnek olarak cebir ve tefviz, cismanî mead, Kur'an'ın kadim mi hadis mi olduğu meselesi ve bunun gibi birçok itikadî meseleleri gösterebiliriz. İşte bu gibi konularda İslam mezhepleri ulema ve bilginleri ihtilafa düşer ve her biri farklı bir görüş belirtirse, görüşleri birbirine ters düşse bile fazla şaşırtıcı olmaz ve zihinlerde soru yaratmaz.

Fakat nasıl abdest alınması gerektiği, namazda "besmele"nin surenin bir parçası olup olmadığı ve namazda Resulullah'ın (s.a.a)

ellerinin nasıl tuttuğu gibi 23 yıl boyunca o hazretin her gün defalarca yaptığı ve insanların görüp hakkında Hazretin açıklamalarını duydukları konularda böyle ihtilafların yaşanması şaşılacak bir meselerdir. Çünkü bu gibi konularda ihtilafa düşmek hiç de doğal bir şey değildir. İşte bu nedenle araştırmacılar, Müslümanların örneğin Resulullah'ın (s.a.a) nasıl abdest aldığını gözleriyle gördükleri halde bu konuda neden farklı görüşlerin ortaya çıktığını incelemelidir. Burada her şeyden önce bu ihtilafların ötesinde fıkhıta ve şer'i konularda ihtilafın çıkmasında rol oynayan etkenlerin neler olduğunu anlamak için konunun tarihî köklerinin araştırılması gerekiyor.

"Abdestte ayakların hükmü yıkamak mıdır, yoksa meshetmek midir" konusu, açıklık kazanmış olması ve ihtilafa düşülmemesi gereken bu meseleolmasına rağmen olması gerekenin tam aksine fakihlerin ihtilafa düştükleri önemli meselelerden biri haline gelmiştir. -Bu konudaki hükümler şöyledir:-

1- Ayaklara meshetmek farzdır; bu, İmamiyye ve İbn Abbas'ın görüşüdür¹.

¹ - el-Fıkh-u el-Mezahibi'l - Erbaa ve Mezhebi Ehl-i Beyt, c. 1, s. 122 (Daru's - Sekaleyn basımı)

2- Ayakları yıkamak farzdır; bazı Ehl-i Sünnet imamlarının² görüşüdür.

3- Mükellef ayakları yıkamak ve meshetmek arasından muhayyerdir; Razî ve diğerlerinin naklettiklerine göre Muhammed b. Cerir-i Taberi ve Hasan-i Basri bu görüşü kabul etmişlerdir.³

4- Ayakları hem yıkamak ve hem de meshetmek (ikisini cemetmek) farzdır; Zeydilerden olan Davud b. Ali-i Zahiri ve Nasır-ı Hak bunu gerekli görmüşlerdir.⁴

Abdest Ayeti

Bu meseleyle ilgili görüş ve delillere girmeden önce bu konuda Kur'an-ı Kerim'in bir açıklaması olup olmadığına bakalım. Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda abdest hakkında, **"Ey iman edenler, namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerle birlikte ellerinizi yıkayın, başınıza ve her iki topuğa kadar ayaklarınıza da meshedin"**⁵ ayetinin olduğunu görmekteyiz. Abdestte ayakların hükmünü belirleyen bu ayet çeşitli fikhî konuları içermektedir; bunlardan biri de

² - el-Fikh-u el-Mezahibi'l - Erbaa, c. 1, s. 54.

³ - Tefsir-i Kebir, c. 11, s. 166.

⁴ - Age.

⁵ - Maide, 6.

abdesttin son bölümü olan ayakların hükmüdür. Dolayısıyla ayet mükellefleri muhatap olarak onlara abdesttin nasıl alınacağını anlatıyor ve buyuruyor ki: Abdestte uzuvlar iki türdür: Yıkanması gereken uzuvlar ve meshedilmesi gereken uzuvlar. Yıkanması gereken uzuvlar hakkında **"Yüzlerinizi ve dirseklerle birlikte ellerinizi yıkayın"** ve meshedilmesi gereken uzuvlar hakkında ise **"Başınıza ve iki ekleme kadar ayaklarınıza meshedin"** buyurmuyor.

Dolayısıyla, bu ayet-i kerime açıkça abdestte ayakların hükmünü (meshetme) belirtmiştir. Ayetin Arapça'sında geçen "erculikum=ayaklarınız" kelimesi "vemsehu=mehsedin" kelimesinden sonra gelmiştir. Ayakların yıkanması gerekiyor idiyse edebiyat kurallarına göre bu kelimenin "feğsilu=yıkayın" kelimesinden sonra gelmesi uygun olurdu.

Dolayısıyla, "erculikum" veya "erculekum" kelimesi "vemsehu" kelimesinden sonra yer aldığı için abdestte ayaklara meshedilmesi gerektiğini beyan etmektedir. Eğer bu kelime İbn-i Kesir, Hamza, Ebu Amr ve Ebubekir'in rivayetiyle Asım'ın okuduğu gibi "erculikum" şeklinde (mecrur) okunacak olursa, bu durumda "ercul" kelimesinin "ruus" kelimesine atıf olması gerekiyor ve bu

durumda abdest uzuvlarından bu ikisinin meshedilmesi gereken yerler olduğu ortaya çıkıyor.

Ama eğer ayet Nafi, İbn-i Amir ve Asım'ın Hasf'tan rivayetinde olduğu gibi "erculekum" şeklinde mensup okunacak olursa, bu durumda da meshetmenin farz olduğunu bildirmektedir; çünkü "erculekum" kelimesi "ruusikum" kelimesinin mahalline atfedilmiştir; "ruusikum" kelimesi de, her ne kadar zahirde cer edatıyla mecrur olsa bile mahalli nasbtır. Açıktır ki edebiyat açısından "ercul" kelimesinin "ruus" kelimesinin hem zahirine (mecrur) ve hem de mahalline (mensup) atfedilmesi caizdir.

Fahr-i Razî bu açıklamanın ardından "Nahivcilerin meşhur görüşü budur" demiştir.⁶

Ayakları Yıkamayı Farz Bilenlerin Delilleri

Genel olarak Ehl-i Sünnet mezhepleri abdestte ayakları yıkamayı farz bilmekte ve bu konuda çeşitli deliller ileri sürmektedirler. Bunlardan bazıları Fahr-i Razî'nin kendi tefsirinde değindiği delillerdir. O şöyle diyor:

⁶ - Tefsir-i Kebir, c. 11, s. 161.

"Ayakların yıkanmasının farz olduğunu bildiren çok sayıda rivayetlerimiz vardır. Açıktır ki yıkamak meshetmeyi de kapsamına alır; fakat meshetme yıkamayı kapsamına almaz. O halde ayakları yıkamak ihtiyata daha yakındır; dolayısıyla ayakları yıkamayı farz bilmemiz gerekiyor. Buna göre ayağı yıkamak meshetmek yerine de geçer. Eğer ayakların sınırı ka'b ise, bu sınırlandırma meshetmekte değil, yıkamada söz konusu olabilir."⁷

Kurtubî ise bu konuda şöyle demiştir: "Ayaklar konusunda farz olan yıkamaktır, meshetmek değil. Bu, cumhurun ve bütün âlimlerin görüşüdür. Hazret-i Peygamber'in de (s.a.a) abdestte ayaklarını yıkadığı sabittir. Hadislerde o hazretin bir grubun abdest aldığını, fakat abdestte suyun topuklarına ulaşmadığını gördüğü,⁸ bunun üzerine yüksek sesle *"Cehennem ateşinden dolayı topuklara eyvahlar olsun. Abdestti tam olarak alın"* buyurduğu geçer. Allah Teala ayakların sınırını belirterek "iki ekleme kadar" buyurmuştur. Nitekim abdestte elleri yıkama konusunda "dirseklere kadar" buyurarak

⁷ - Tefsir-i Kebir, c. 11, s. 162.

⁸ - (Nevevi'nin, Şerh-i Sahih-i Müslim'inde şöyle geçer: "Suyun ona (tabana) ulaşmadığı apaçık belliydi" c. 2, s. 28, "vucub-u gusli'r ricleyn bi kemaliha" babı.)

onların yıkanmasının farz olduğunu belirtmiştir.⁹

Muhammed Reşid Rıza şöyle demiştir: "Cumhur (dört mezhep imamı) bunu nasbla okumuş ve cerr'le okumayı da ona irca vermişlerdir. Buna delil olarak sahih rivayetleri ve icmayı göstermişlerdir; ayrıca nasb'la okumak taharetin hikmet ve felsefesine işaret etmektedir."

Tahavî ve İbn Cezm ise şunları iddia etmişlerdir: Ayaklara meshetmek neshedilmiştir (hükmü kaldırılmış). Ehl-i Sünnet ulemasının buna en önemli delili sadr-ı İslam ashabının siret ve gidişatıdır; Resulullah'ın (s.a.a) buyruğu da bunu teyit etmektedir. Bu rivayetlerin en sahihi İbn-i Ömer'in Müslim ve Buhari'deki rivayetidir; diyor ki: "Bir yolculukta Resulullah (s.a.a) bizden uzaklaştı ve sonra ikinci vakti girdiği zaman bize ulaştı. Bunun üzerine abdest aldık ve ayaklarımıza meshettik. Bu sırada Resulullah (s.a.a) yüksek bir sesle, *"Cehennem ateşinden dolayı ayaklara eyvahlar olsun!"* buyurdu. Hazret bu cümleyi iki veya üç defa tekrarladı."¹⁰

Abdestte ayakları yıkanması görüşünün taraftarlarının delilleri özel olarak böyledir.

⁹ - el-Cami-u li'l-Ahkami'l Kur'an, c. 6, s. 91.

¹⁰ - Tefsir-i el-Menar, c. 6, s. 228.

Ayaklara Meshetmeyi Farz Bilenlerin Delilleri

İmamiyye ve Ehl-i Beyt (a.s) önderlerinin izleyicileri, abdestte ayaklara meshetmeyi farz bilirlir ve buna delil olarak abdest ayetine , Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehl-i Beyt İmamlarından (a.s) nakledilen çok sayıda hadislere istinat etmişlerdir.

Bu ayetteki "erculikum" kelimesi mecrur okunduğunda abdestte ayaklara meshetmenin farz olduğuna delalet ettiği gibi mensub okunduğunda da aynı şeye delalet etmektedir. İbn-i Kesir, Hamza, Ebu Amir ve Asım'ın kıraat ettiği gibi mecrur olarak okunursa, abdestte ayaklara meshetmenin farz olduğuna delaleti apaçık ortaya çıkar; bu durumda ayette baş ve ayaklar için zikredilen tek yüklem yani vemsehu olduğunda bir şüphe kalmaz. Buna göre ercul=ayaklar ruus=başlar kelimesine atfedilir ve onun hükmünü alır.

Bu apaçık sonuca ve Ehl-i Sünnet'in ileri gelenlerinden bir grubun da, örneğin Fahr-i Razî Tefsir'inde ve İbn-i Hazm el-Mahallî'de kabul etmesine rağmen, Ali b. Muhammed-i Maverdî şu iddiada bulunmuştur:

"Cerr kıraatine göre ayete şu iki manadan birini vermek gerekir:

1- Mestlik ve ayakkabıya meshedilmelidir; dolayısıyla iki kıraat arasındaki ihtilaf bu iki anlamdan kaynaklanmaktadır.

2- Bu durumda mucaveret atfı gereği mecrur olmuştur denir bu gerçek atfı hükmünde değildir;¹¹ yani cerr kıraati ayaklara meshetme hükmünü kesinleştirmez."

Bu ilginç iddiaya cevabımız şudur: Birincisi "Vemsehu bi-ruusikum ve erculikum" ayetinin zahirinden anlaşılan, arada bir engel ve ayakkabı olmaksızın direkt ayakların kendisine meshetmektir. Fakih mestlik ve ayakkabıya meshetme hükmünü çıkarmak isterse bu ayet dışında başka bir delile ihtiyacı vardır. Mâverdî'nin sözü doğru olursa, bu durumda ayaklar ne yıkanmalıdır ne de meshedilmelidir; aksine ayakkabı giyip onların üzerine meshetmek gerekir! Hâlbuki yaygın olan siret, ayaklara meshetmek veya onları yıkamaktır; sirette mestlik giyip onun üzerine meshetmenin gerekliliği diye bir şey yoktur. Ayrıca neden bir fakih ayete uzak olan bu tevili benimseyip örf, siret ve lüğatin desteklediği doğal manayı terk ediyor?!

İkinci ihtimal ise lügatçiler ve müfessirler tarafından reddedilmiştir. Fahr-i Razî, Mâverdî'nin ikinci ihtimaline cevap olarak

¹¹ - Havi'l Kebir, c. 1, s. 125.

şöyle yazmıştır: Neden "Hicr-u zabbin harbin" ve "Kebiru unasin fi bicadin muzmelin" cümlelerinde olduğu gibi mucaveret gereği cerr verilerek "Erculikum" okumak caiz olmasın? söylenecek olursa, bunun birkaç açıdan batıl olduğunu söyleriz: Birincisi, mucaveret gereği cerr vermek şiir zarureti gibi çok az durumlarda yapılan yanlışlıklardandır ve Kur'an-ı Kerim ise bundan münezzehtir; bunun Kur'an'dan uzak bilinmesi gerekir.

İkincisi, mucaveret gereği cerr sadece manada çeşitli ihtimallerden güvende olduğu zaman uygulanabilir; hâlbuki burada böyle bir güvence yoktur.

Üçüncüsü, mucaveret gereği cerr verilmesi atıf edatı olmadan yapılır; fakat atıf edatı olduğu zaman Araplar mücaveret gereği asla cerr vermemişlerdir.¹²

Böylece Fahr-i Razî cerr ile okunduğunda "ercul"un "ruus" kelimesine atfedilmesi gerektiğine inanarak ayaklar için de mesh hükmünü uygulamıştır.

Nasb olarak kıraat edildiğinde ise yine meshetmenin farz olduğu anlaşılır. Fahr-i Razî diyor ki: "Vemsehu bi ruusikum" cümlesindeki "ruusikum" kelimesinin başına gelen "ba" edatı nedeniyle mecrur olmasına rağmen

¹² - Tersir-i Kebir, c. 11, s. 161, Daru'l – Kutubi'l İlmiye basımı.

mahalli nasbtır. "Ercul" kelimesi "Ruus" kelimesine atfedilince "ercul" kelimesi "ruus" kelimesinin mahalline atfedilmesi nedeniyle mensub okunabileceği gibi bu kelimenin zahirine atfedilerek mecrur da okunabilir. Nahivcilerin meşhur görüşü budur. Bu konu ispatlandıktan sonra şunu diyoruz:

"Erculekum" kelimesindeki nasb amilinin "Vemsehu" kelimesinin olabileceğini gibi "Feğsilu" kelimesinin de olabilir. Ancak iki amilin bir mamulün üzerinde amel etmesi söz konusu olduğunda, mamule daha yakın olan kelimenin onda amel etmesi öncelik taşır. O halde "Erculekum" kelimesi üzerinde, nasb amili olan "vemsehu" kelimesinin amel etmesi gerekir. Demek ki, "Erculekum" şeklinde nasbla okunmak meshetmenin gerekliliğini ispatlıyor...¹³

Bu kiraate göre ayakları yıkamanın farz oluşunu söylemek ancak nahivde batıl bir görüş olan "el-ercul" kelimesini "el-vucuh" kelimesine atfedilmesi olasılığına dayanır. Bu atfın yanlış olduğunun sebebi iki kelime arasında bulunan fasıladır. Üstelik nahiv ilmi gereğince, birden fazla matufun aleyh olduğu zaman daha yakın olan kelimeye atfedilir ve uzak olana atfedilmez. Söz konusu ayette atf

¹³ - Tefsir-i Kebir, c. 11, s. 161.

için en yakın olan kelime "er-ruus" ve uzak olan ise "el-vucuh" kelimesidir.

Fahr-ı Razî böylece abdest ayetinin ayaklara meshetmenin farz kıldığına inanmış, fakat daha sonra bir takım zayıf delillere dayanarak yıkamanın farz olduğunu ileri sürmüştür. Fahr-i Razî bu delilleri yukarıdaki sözünün peşinden şöyle zikretmiştir:

1- Abdestte ayakları yıkamanın farz olduğuna delalet eden rivayetler.

Bu rivayetlere gelince, bunlardan bazıları ayakları yıkamaya delalet etmemekte ve bazıları diğerleriyle çelişerek meshetme hükmüyle bağdaşmaktadır. Bu rivayetler arasında çelişki olduğu için de -en azından- her iki gruptaki rivayetlerin hükmü düşer ve Kur'an-ı Kerim'e müracaat edilmesi gerekir.

Merhum Seyyid Şerefuddin bu konuda şunları söylemiştir:

Abdestte ayakları yıkamanın farz olduğuna delalet eden rivayetler iki kısımdır:

a- Yıkamaya delalet etmeyen rivayetler; Sahih-i Buharî ve Müslim'de geçen Abdullah b. Amr b. As'ın şu rivayeti gibi: Bir yolculukta Resulullah (s.a.a) bizden ayrıldı. O hazret ikindi namazının vakti girince bize ulaştı. Biz ayaklarımıza meshettik. Bunun üzerine

Resulullah (s.a.a) yüksek bir sesle, "*Cehennem ateşinden dolayı topuklara eyvahlar olsun.*"¹⁴

Eğer bu hadis sahihse meshetmenin gerekliliğini ortaya koymaktadır; çünkü Resulullah (s.a.a) meshetmeyi reddetmemiş, aksine bir şekilde onu teyit etmiştir. Resulullah'ın (s.a.a) reddettiği konu, onların topuklarının kirli oluşudur.¹⁵ Bu reddiye de doğru ve yerinde bir harekettir; çünkü Müslümanlara arasında, özellikle yolculukta topuklarına idrar sıçrayan Araplar vardı. Resulullah (s.a.a) da onları idrarın necis olduğunu dikkate almayarak necis ayaklarıyla gelip namaz kıldıkları için ateşten korkutuyor.

b- Bazı rivayetler abdestte ayakları yıkamaya delalet etmektedir; buna örnek olarak Osman b. Affan'ın azatlı kölesi Hemran'ın rivayetini gösterebiliriz. Diyor ki: "Osman'ın elinde bir kap olduğu halde dışarı çıktığını ve ellerini üç defa yıkadığını gördüm. Daha sonra abdest için sağ elini yıkadı. Sonra ağzına ve burnuna su alıp suyu dışarı döktü..."

¹⁴ - "Cehennem ateşinden dolayı topuklara eyvahlar olsun" cümlesi Ömer, Aişe ve Ebu Hereyre'nin rivayetlerinde, Müslim ve Buharî'nin ölçülerine göre sahih olarak gelmiştir.

¹⁵ - el-Menar Tefsiri, c. 6, s. 228'de Muhammed Reşid Rıza'nın görüşü de böyledir.

Yine bu rivayette şöyle geçer: Sonra ayaklarının her birini üç defa yıkadı ve peşinden, "Peygamber'in benim gibi abdest aldığını gördüm" dedi. Bu anlamı ifade eden başka rivayetler de vardır.

Abdullah b. Zeyd b. Asım-i Ensarî'nin rivayetinde ise şöyle geçer:¹⁶ Osman'a, "Resulullah'ın (s.a.a) nasıl abdest aldığını bize göster" dediler. Bunun üzerine bir kap su istedi ve kabı eğip ondan ellerine döktü... Sonra ayaklarını, ayaklarının yanlarındaki çıkıntılara kadar yıkadı..." Ve sonra da, "Resulullah'ın (s.a.a) abdestti böyleydi" dedi.¹⁷

Seyyid Şerefuddin şöyle diyor: Bu gibi rivayetler birkaç açıdan reddedilmektedir:

Birincisi, bu rivayetler Kur'an-ı Kerim'e ve Ehl-i Beyt İmamlarının (a.s) icmasına muhaliftirler.¹⁸ Kur'an ve itret Resulullah'ın (s.a.a) birbirinden ayrılmayan iki değerli ve ağır emanetidir ve ümmet onlara sarıldığı müddetçe sapmaktan kurtulurlar. Dolayısıyla

¹⁶ - Sahih-i Buhari, c. 1, s. 140, bab: 120.

¹⁷ - Nevevi, Şerh-i Sahih-i Müslim, c. 3, s. 121, Taharet kitabı, son bab, abdestin vasfı hakkında.

¹⁸ - Tertemiz Ehl-i Beyt İmamları (a.s) abdestte ayakları meshetme konusunda ittifak ve icma içerisinde; bu konu için Vesailu's Şia'nın rivayetlerine müracaat edilebilir.

bu ikisiyle çelişen her şeyi duvara vurmak gerekiyor.

Yıkamak yönündeki rivayetlerin zayıf olduklarını bilmek için ümmetin alimi, Kitab ve Sünnetin bilgini Abdullah b. Abbas'ın sözü yeterlidir. Abdullah b. Abbas abdestte ayaklara meshedilmesi konusuna şöyle delil getirmiştir:¹⁹

"Allah Teala iki yıkama ve iki mesh farz kılmıştır. Teyemmümde iki yıkama yerine iki meshi farz kıldığını ve abdestteki iki meshi bıraktığını görmüyor musunuz?"

Abdullah b. Abbas sürekli şöyle diyordu:²⁰ "Abdestte iki yıkama ve iki mesh vardır."²¹ Meuz b. Afra-i Ensari kızı Rabi'nin, Resulullah'ın (s.a.a) kendisinin yanında abdest aldığını ve ayaklarını yıkadığını rivayet ettiğini duyunca o kadının yanına giderek, "Sen bunu nereden naklediyorsun?" diye sordu. Rabi' rivayeti kendisine söyleyince İbn-i Abbas onu reddederek, "Bir grup inat ederek

¹⁹ - Kenzu'l - Ummal, c. 5, s. 103, h: 2213.

²⁰ - Kenzu'l - Ummal, c. 5, s. 103, h: 2211.

²¹ - Allame Bahru'l - Ulum fikhî manzumesinde (Durru'n Necef) bu hadisi dikkate alarak şöyle demiştir:

Abdest bizim yanımızda iki yıkamadır ve iki mesh
ve Allah'ın kitabı onaylıyor bizi.
Yıkamak yüz ve eller içindir
Mesh ise baş ve ayaklar için.

abdestte ayakları yıkamak gerekir diyor; oysa ben Allah'ın kitabında sadece meshetmeyi buldum" dedi.²²

İkincisi, eğer bu konu gerçekten doğru ise ve ayakların yıkanması gerekiyorsa, bunun mütevatir olarak rivayet edilmesi gerekirdi; çünkü bu (abdest) gibi şeyler küçük-büyük, kadın-erkek bütün Müslümanların her gün ihtiyaç duydukları konulardır. Müslümanların görevi ayetin delalet ettiği şeyden (meshetme) farklı idiyse, yine Resul-i Ekrem'in (s.a.a) döneminde bunu bilmeleri, bu konudaki rivayetlerin Resulullah'tan (s.a.a) mütevatir olarak nakledilmesi ve konunun onların gözünde kesinlik kazanmış olması gerekirdi ve bunda hiçbir inkâr ve şüpheyi yeri kalmamalıydı. Böyle olmadığına göre bu rivayetlerin temelsiz ve zayıf oldukları anlaşılmaktadır.

Üçüncüsü; ayakların temizliği konusundaki rivayetler çelişkilidirler; onlardan bazıları yıkamaya delalet etmektedir; Hamran ve İbn Asım'ın rivayetleri bu kısımdandır. Bazıları da meshetmeye delalet etmektedir; Buna Buharî'nin kendi Sahih'inde tahric

²² - Sünen-i İbn Mace, c. 1, bab. 56 ... yıkama; Kenzu'l - Ummal, c. 9, s. 432, h. 26837, az bir farkla.

ettiği,²³ Ahmed, İbn Şeybe, İbn Ebi Ömer, Beğavî, Taberanî ve Maverdî'nin güvenilir senetle²⁴ Ebi Esved-i Du'î'den, İbad b. Temim'den, babasından naklettiği şu rivayeti örnek verebiliriz: "Resulullah'ın (s.a.a) abdest aldığı ve abdestte ayaklarına meshettiğini gördüm."

Yine Şeyh Tusî de sahih senetle A'yen'un oğulları olan Zurare ve Bukeyr'den şöyle nakletmiştir: "İmam Muhammed Bâkır (a.s) Resulullah'ın (s.a.a) abdestini gösterirken yeni bir su almadan elindeki ıslaklıkla başına ve iki ekleme kadar iki ayağına meshetti."²⁵

Diğer bir rivayette şöyle geçer: İbn Abbas da Resulullah'ın (s.a.a) nasıl abdest aldığı göstererek ayaklarına meshetti.²⁶

Şimdi bu rivayetler birbirleriyle çeliştikleri için itibardan düşmektedirler. Bu durumda Allah'ın Kitabına müracaat edilir. Bundan başka bir yol yoktur²⁷ ve yukarıda ise Kur'an-ı

²³ - el-İsabe, c. 1, s. 187 (Askeleni, Temim b. Zeyd'in hal tercemesi hakkında onlardan nakletmiştir.)

²⁴ - İbn Hacer Askalanî "İsabe" adlı kitabının birinci bölümünde Temim b. Zeyd'in biyografisinde bu hadisi adını zikrettiğimiz Müsnet yazarlarından naklen kaydettikten sonra bunların hepsini sıkı-güvenilir olarak nitelendirmiştir.

²⁵ - Tehzibu'l - Ahkam, c. 1, s. 56, h. 158.

²⁶ - Mecmau'l - Beyan, c. 3, s. 207.

²⁷ - el-Mesailu'l - Fıkhiyye, s. 92 - 95.

Kerim'in ayaklara meshetmeyi emrettiğini gördük.

İbn-i Hazm da şöyle diyor: "Kur'an-ı Kerim abdestte ayaklara meshetmeyi gerekli görmektedir."

O, diyor ki: "Ayet ister mecrur olsun ister mensub, abdestte ayaklara meshetmeyi bildirmektedir. İmam Ali (a.s), İbn Abbas, Hasan, İkrime, Şa'bi gibi bir grup ve diğerleri, meshetmenin gerekliliğine inanmaktadırlar ve yine Taberî de aynı şeyi söylemektedir. Meshetme hakkında bir takım rivayetler de nakledilmiştir."²⁸

Daha sonra, "*Cehennem ateşinden dolayı topuklara eyvahlar olsun*" rivayetini zikretmiş ve "Bu rivayet Kur'an'daki abdest ayetini neshetmektedir" demiştir. Oysa daha önce bu rivayetin meshetmenin gerekliliğini onayladığı ve ayetle uyum içerisinde olduğu açıklık kazanmıştı. O halde onu nasıl neshedebilir ki?! Ayrıca, -Fahr-i Razî'nin de dediği gibi- Kur'an ayetinin haber-i vahidle neshedilmesi caiz değildir.²⁹

2- Fahr-i Razî yıkamanın gerekliliğine delil olarak ayrıca şöyle diyor: "Yıkamak meshetmeyi de kapsamına alır, fakat meshetmek yıkamayla kapsamına almaz. O

²⁸ - Mahalli, c. 2, s. 56 - 57.

²⁹ - Tefsir-i Kebir, c. 11, s. 163.

halde yıkamak ihtiyata daha yakındır. Bu istidlale göre ayakları yıkamanın meshetmenin yerine de geçebileceği konusunda şüphe kalmaz."

Seyyid Şerefuddin bu istidlale şu cevabı vermiştir: Bu apaçık bir mugalatadır; çünkü meshetme ve yıkama, lügatçiler, şeriat ve örf açısından birbirinden farklı iki gerçektirler.³⁰ O halde ayakları yıkamanın onları meshetmenin yerini almayacağı kesindir.

Fahr-i Razî burada şu iki mahzur arasında kalmıştır: Bir taraftan Kur'an-ı Kerim'in açık ve muhkem ayetiyle muhalefet ve diğer taraftan ise -kendi görüşüne göre- sahih rivayetlerle muhalefet etmek. Ve bu mahzurdan kurtulmak için bu mugalâtaya düşerek demiştir ki: "Yıkamak meshetmeyi de kapsamına almaktadır; yıkamak ihtiyata daha yakındır ve yıkamak meshetmenin gerine geçerlidir." Fahr-i Razî burada Kur'an-ı Kerim'in ayetiyle rivayetlerin arasını bulabildiğini sanmıştır; hâlbuki bu cevaba dikkat edilecek olursa onun çıkmaza girdiği ve

³⁰ - "Gasl" kelimesinde suyun -az da olsa- yıkanan uzuvda akması anlamı yatmaktadır. Oysa "mesh" kelimesinde suyun akmaması ve uzuva eli sürmekle yetinmek anlamı yatmaktadır.

şaşkınlığa düştüğü rahat bir şekilde anlaşılabilir.³¹

Çünkü abdest ayeti apaçık bir şekilde meshetmenin farz olduğuna delalet ettiğine göre mehs yerine yıkamayı geçerli bilmek yersiz ve temelsiz bir iddiadır.

3- Fahr-i Razî, abdestte ayakları yıkamak konusunda başka bir delil daha zikretmiştir; diyor ki: Abdest ayeti ayakların hükmünü kâbla sınırlandırmıştır. Bu sınırlandırma yıkamayla daha uyumludur; çünkü kâbler ayak bileğinin iki tarafında çıkıntısı olan iki kemiktir.

Daha önce de dediğimiz gibi Kurtubî bunu "Cami-u Ahkami'l Kuran" kitabında zikretmiştir. Ve Merhum Seyyid Şerefuddin bunun cevabında şöyle demiştir:

Abdest ayetinde geçen "ka'beyn" ayak bileğindeki ekleme denir.³² A'yen'un oğulları Zurare ve Bekeyr'in İmam Bâkır'dan (a.s) "kabeyn" in neresi olduğuna dair sordukları sahih rivayetten bu anlam çıkmaktadır.³³

³¹ - Seyyid Abdu'l Hüseyin Şerefuddin, Mesailu'l - Fıkhi, s. 90.

³² - Denilmiştir ki: Ayetin Arapça'sında geçen "kademeyn" kelimesinin ayakların çıkıntısına söylenir; birinci görüş ihtiyata daha yakın ve daha güçlüdür.

³³ - Bir rivayette Şeyh Tusî sahih bir senetle o ikisinden şöyle rivayet eder: İmam'dan (a.s) "Kabeyn"

Saduk'un rivayetinden de anlaşılan bu manadır.³⁴ Lügatçilerin önde gelenleri ise açık bir şekilde, "Her kemiğin eklemine ka'b denir." demişlerdir.³⁵

Ehl-i Sünnet fakihleri şöyle diyorlar: "Ka'beyn bacağın iki tarafından beliren iki kemiğe denir." Ve buna şöyle delil getiriyorlar: "Eğer ka'b bacağın eklemi olsaydı bu durumda her ayağın bir ka'bı=topuğu olması gerekirdi; bu durumda ayetin "Ve erculekum ile'l kia'b" şeklinde olması gerekirdi. Nitekim her elde bir mirfak=dirsek olduğundan "ve eydiyekum ile'l merafık" buyurmuştur.

Buna şöyle cevap verebiliriz: Eller konusunda "ile'l mirfekayn" denecek olsaydı, bu doğru olur ve şu anlama gelirdi: "Yıkayın

neresidir? diye sorulunca, ayak bileğinin bitişiğindeki eklemi göstererek "burasıdır" buyurdu.

³⁴ - Şeyh Saduk, İmam Bâkır'dan (a.s) Resulullah'ın (s.a.a) nasıl abdest aldığını beyan ettikten sonra şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Resulullah başın ön kısmına ve ayakların üzerine, ayak bileklerinin son kemiğine kadar meshetti."

³⁵ - Ka'b, insanın ayak bileğinin üst kısmındaki şeydir. Bazıları demişlerdir ki: Ka'beyn, ayağın arka tarafındaki iki kemiktir. Lisanu'l – Arab, c. 1, s. 718, "Ba" harfi, "ka'b" kökü. Misbahu'l – Munir'de ise (s. 534) şöyle geçer: Ka'b, ayakla bacağın birleştiği noktada ayağın yanındaki çıkıntılı kemiktir ve her ayakta iki ka'b vardır.

yüzlerinizi ve iki dirseğe kadar ellerinizi ve meshedin başlarınıza ve iki ekleme kadar ayaklarınıza." Dolayısıyla tensiye olan "mirfakeyn" ve "ka'beyn" kelimeleriyle, çoğul olan "merafik" ve "kiab" kelimeleri kullanış bakımından her ikisi de doğru ve eşittirler. Nitekim biri çoğul ve diğeri tensiye olacak olsaydı yine doğru olurdu. Ve belki de ifade güzelliği birinin çoğul ve diğerin ise tensiye olmasını gerektirmiştir.

Tüm bu söylediklerimiz her ayakta bir ka'b olması farzı üzerinedir; fakat eğer her ayakta iki ka'b olursa, bu durumda artık Ehl-i Sünnet fakihlerinin bu istidlaline yer kalmıyor. Bütün doktorlar ve anatomi uzmanları inek ve koyunda olduğu gibi her ayakta, bacak kemiğinin alt tarafında daire şeklinde bir kemik olduğunu, bacak ve ayak eklemi olduğu için de ona ka'b dendiğini söylemişlerdir.³⁶

³⁶ - Muhammed b. Hasan-i Şeybani ve Esmei şöyle demişlerdir: Abdest ayetindeki "ka'b" bacağın alt kısmındaki kemiktir. Esmei diyor ki: Bacağın iki yanında belirgin şekilde olan topuklara ise muncemeyn diyorlar. Fahr-i Razî, bunun İmamiyye'nin görüşü olduğunu sanarak, bacağın alt kısmındaki daire şeklindeki kemik gizlidir ve sadece anatomi uzmanları onu bilmektedir. Ancak bacağın iki yanındaki iki kemik böyle değildir; bu kemikler gizli değildir; hissedilebilmektedirler. Genele hitap olan bir mükellefiyet ise açıkta olan bir şeyle yapılabilir; gizli

Dolayısıyla her ayağın meshi iki ka'b=eklemde son bulur: Biri eklem ve diğeri ise bacak ekleminin altında daire şeklindeki kemik. Abdest ayetinde "ka'b"ın tensiye halinde, "merafik"ın ise çoğul olarak zikredilmesinde, sadece anatomi uzmanları bildikleri zarif bir nükte vardır. "Bilgi ve hikmet sahibi yaratan gereçten de her türlü kusurdan münezzehdir."³⁷

Bu söylediklerimizden, abdestte ayakların yıkanmasının gerekliliğine inanan Ehl-i Sünnet fıkhnı savunanların nasıl çıkmazda girerek, Kur'an-ı Kerim'in açık ifadesiyle çelişkiye düştükleri ve bu nedenle de gerçekten uzak her türlü teville başvurarak kendilerini zor durumdan kurtarmaya çalıştıkları açıklık kazanmaktadır.

Bu gibi tevillere başvuran kişilerden biri Zemahşerî'dir. Seyyid Abdülhüseyin Şerefuddin onun bu konudaki uğraşlarına değinerek şöyle diyor: Zemahşerî bu ayet hakkında kendi yanından felsefe çıkarmaya çalışmıştır. Keşşaf tefsirinde şöyle diyor: Yıkanması gereken üç şeyden biri olan "Ercul=ayaklar", üzerilerine su dökülerek

olan bir şeye yapılmaz, İmamiye'ye isnat ettiği bu görüşü eleştirmiştir. Oysa açıklandığı üzere İmamiyeye göre kâb bu gizli olan kemik değil bizzat eklemin kendisindir.

³⁷ - Mesailu'l - Fıkhi, s. 98 - 99.

yıkanırlar. Yıkamak, suda yasak ve kınanmış olan israf etme zannını oluşturduğu için meshedilen yere (başlara) atfedilmiştir; fakat bu iş, meshedilmesi için değil, ayaklara su dökme konusunda en az miktarla yetinmek içindir. İşte bu nedenle ayette "ile'l ka'beyn" denmiş ve böylece "ayaklara meshedilmesi gerekir" söyleyen kimsenin bu sanısını bertaraf edilmesi istenmiştir; çünkü şer'an meshetmek için bir son ve sınır belirlenmemiştir.³⁸

Zamehşerî'nin "Ercul" kelimesinin "Ruus" kelimesine atfedilmesinin nedeni ve ayaklar için sınır belirlenmesi hakkında söyledikleri bunlardır. Açıktır ki onun bu söylediklerinin Kur'an'ın açık ve muhkem ayetinden şer'i hükmü çıkarma ve ayetin tefsiriyle hiçbir ilgisi yoktur. Bu ayet Zamehşerî'nin kendi yanından uydurduklarına hiçbir şekilde delalet etmiyor. Çünkü o görüşünü ayetten anlamak ve çıkarmak değil, görüşünü ayete tahmil etmek istemiştir. Her durumda Arap edebiyatı kuralları gereğince "ercul", "ruus" kelimesine atfedilmiştir; nass ve fetva gereğince bunun hükmünün meshetmek olduğunda icma vardır.³⁹ Dolayısıyla, ona atfolan "ercul=ayaklar"da da meshetme hükmü icra olur.

³⁸ - Tefsir-i Keşşaf, c. 1, s. 611.

³⁹ - Mesailu'l - Fıkhi, s. 92.

Yine, "Yıkama temizlik felsefesine meshetmekten daha yakındır; çünkü taharetin hikmeti temizliktir ve bu da yıkamayla uyum içerisindedir. O halde ayakları yıkamak gerekir" diye delil getirilmiştir.⁴⁰

Bu istihsana dayalı bir açıklamadır. fakat istihsanı şeraiti ispatlayan kaynaklarından biri olarak kabul etmeyen bir kimse bu delili doğru bulmaz. Kaldı ki bu delil istihsanı kabul edenler açısından da doğru değildir; çünkü istihsan, bu delili kabul edenlere göre de Kur'an ve sünnetten bir delil olmadığı durumda söz konusu olabilir; hâlbuki el-Menar tefsirinin sahibinin de itiraf ettiği gibi bu konuda Kur'an-ı Kerim ve Resulullah'ın (s.a.a) sünnetinden deliller vardır. O halde burada istihsanın bir yeri yoktur.

Seyyid Abdülhüseyin Şerefuddin bu açıklamayı naklettikten sonra şöyle cevap veriyor:

Yine Ehl-i Sünnet fakihleri abdestte ayakları yıkamanın gerekliliğine hakkında şu delili getirmektedirler: Başa meshetmek yıkamaktan daha uygun olduğu gibi ayakları yıkamak da meshetmekten daha uygundur; çünkü genellikle ayak kirleri yıkamakla gider;

⁴⁰ - Tefsir-i Menar, c. 6, s. 228 - 234.

fakat baş bunun tam aksine genellikle meshetmekle temizlenir.

Ve yine demişlerdir ki: Farz ibadetlerin sebebini makul maslahatların oluşturmada hiçbir sakınca yoktur. Şerait, biri maslahat ve diğeri ise ibadet olmak üzere onda iki hedefi göz önünde bulundurabilir. Maslahattan maksat hissedilen ve görülen şeylerdir, nitekim ibadet ve ubudiyetten maksat da nefis tezkiyesini ilgilendiren şeylerdir.

Bu delillerinin cevabı şudur: Biz kutlu Şari'nin mükellefiyet ve şer'i hükümlerde kullarının maslahat ve çıkarlarını göz önünde bulundurduğuna, yararlarına olmadıkça onlara bir şeyi emretmeyeceğine ve bir zararı olmadıkça da onları bir şeyden alıkoymayacağına inanmaktayız. Fakat buna rağmen Allah Teala yarar ve zarar açısından hükümlerin nedenlerinden hiç birini insanların görüşlerine bırakmamıştır; Allah Teala kullarını, gerçek maslahat ve çıkarlar esası üzerine tayin ettiği mükellefiyetlerle yükümlü kılmış ve açık delillerle beyan buyurduğu bu mükellefiyetleri onların istek ve seçeneğine bırakmamıştır.

Bu delillerin birincisi Kur'an-ı Kerim'dir; abdest ayeti baş ve ayaklara meshetmeyi emretmiştir; o halde Kur'an'ın bu emrine teslim olmak gerekiyor.

Ancak ayağın kir ve pasaktan temizlenmesi ayaklara meshetmeden önce yapılması gereken bir iştir; "Abdest uzuvlarının adbest almadan önce tahir olmaları gerekir" hükmü de işte buna işaret etmektedir. Belki de -bazı rivayetleri doğru kabul edecek olursak - Resulullah'ın (s.a.a) ayağını yıkması da bu kısımdandır veya o hazret ayaklarının serinlemesini ya da abdestten sonra ayaklarının daha fazla temiz olmasını istiyordu.⁴¹

Eğer konu bizim isteğimize bırakılmış olsaydı , İmam Ali'nin (a.s) şu buyruğu olurdu: "Ben ayakların altına meshetmenin üstüne meshetmekten daha iyi olduğunu sanırdım; ama Resulullah'ın (s.a.a) ayaklarının üstüne meshettiğini gördüm."⁴² Başka bir rivayette ise şöyle geçiyor: "Resulullah'ın (s.a.a) ayaklarının üstüne meshettiğini görmeseydim, ayakların altına meshetmenin üstünü meshetmekten daha uygun olduğunu sanırdım."⁴³

Abdestte ayakları yıkamanın farz olduğuna dair yapılan tevillerden biri de "el-Menar Tefsiri"nin sahibinin şu sözüdür: Ehl-i

⁴¹ - Mesailu'l - Fıkhi, s. 96.

⁴² - Müsned-i Ahmed, c. 1, s. 95; Sünen-i Ebu Davud, taharet kitabı, 164. hadis.

⁴³ - Vesailu's - Şia, Ebvab-i Vuzu, 13. bab, 9. hadis.

Sünnet'in cumhuru, ashabın icmasına ve sadr-ı İslam Müslümanlarının davranışına güvenmişlerdir.⁴⁴

Bu istidlal zikredilmeye değmeyecek kadar zayıftır; çünkü ashap arasında el-Menar tefsiri yazarının da yukarıda itiraf ettiği gibi abdestte ayaklarına mesheden kişiler vardı. El-Menar Yazarı şöyle demişti: "Ashap ve tabiinden hem yıkama ve hem de meshetme rivayet edilmiştir; fakat yıkama daha fazladır."⁴⁵

O halde bu icma iddiası doğru olamaz; çünkü ashab ve tabiinden meshetmek görüşü nakledilmiştir. Yıkamanın daha fazla olduğu sözü ise yıkama görüşünü ispatlamaz; çünkü yıkama siyasî hedeflerle yayılmış olabilir. Nitekim bir takım araştırmalar gösteriyor ki abdestte ilk defa ayakların yıkanmasını mecburi kılan ve bu emre uymayıp ayaklarını mesheden kişilerin kırbaçlanacağını emreden kişinin üçüncü halife Osman'dır.⁴⁶

Abdestte ayaklarının yıkanmasına inananların çaba ve tevillerinden biri de şudur: Ayaklara meshetmekten maksat yıkamaktır. Kurtubî "el-Cami-u li'l-Ahkami'l - Kur'an"ında şöyle yazıyor: İbn Atiye şöyle diyor: Bazıları

⁴⁴ - Tefsir-i el-Menar, c. 6, s. 228.

⁴⁵ - Tefsir-i Menar, c. 6, s. 228.

⁴⁶ Bkz. Seyyid Ali Şehristani, *Vuzu'n-Nebi*

"Erculikum" kelimesinin cerrle okunması durumunda ayakları meshetmekten maksadın yıkamak olduğuna inanmaktadırlar.

Kurtubî daha sonra şöyle demiştir: Bu görüş doğrudur; çünkü "meshetme" sözcüğü ortak kullanılan bir kelimedir; hem meshetmek ve hem de yıkamak anlamında kullanılır.⁴⁷

Bu beyan ve delil abdestte ayakların yıkanmasına inananların dayandıkları en zayıf en tutarsız delildir. el-Menar tefsirinin sahibi bu istidlali şöyle reddediyor: Bunun ne kadar boş bir çaba olduğu açıktır;⁴⁸ yıkamakla meshetme arasında büyük bir fark vardır. Konu lügat anlamı bakımından Kurtubî'nin söylediği gibi olsaydı (meshetmek yıkamak anlamındadır) bu durumda karineyle beyan edilmesi gerekirdi. Hâlbuki ayette böyle bir karine olmadığı gibi bunun aksine bir karine de vardır; çünkü birincisi, bu ayet "yıkama"yı zikretmiş ve sonra "meshedin" buyurmuştur; bu ise "meshedin" sözünün ayetin başında geçen "yıkayın" sözünden farklı olduğunu göstermektedir. O halde bu karine meshetmenin yıkamak olmadığını göstermektedir ve yine eğer meshetmek yıkamak anlamında olsaydı, bu durumda başı da yıkamak, başla ayaklar arasında fark

⁴⁷ - Camiu'l - li'l-Ahkami'l - Kur'an, c. 6, s. 92.

⁴⁸ - Tefsir-i el-Menar, c. 6, s. 233.

gözetmemek gerekirdi; aksi durumda "meshedin" emri nasıl başta meshetmek ve ayaklarda ise yıkamak anlamına gelebilir?!

Ayrıca, bu delil yıkamanın farz olduğunu değil; aksine, meshetmeyle yıkamak konusunda muhayyerliği bildirmektedir. O halde, meshetmenin batıl olduğuna dair delil nedir?!

Meshetmekle Yıkamayı Cemetmek ve Muhayyerlik

Burada meseleyle ilgili iki görüş daha var: Biri meshetmekle yıkamayı cemetmek ve diğeri ise bu ikisi arasında muhayyerlik. Cemetme görüşüne şu cevabı verebiliriz: Esasen cemetmek ihtiyat durumunda ve ihtiyat ise şer'i vazifede şüpheyne düşme durumunda söz konusu olabilir. Ancak şer'i vazifeyi bildiren şer'i delil olur da meshetmek ispatlanırsa şüphe giderilir ve artık şüphe kalmadığından cemetme görüşünü seçmek için bir gerekçe de kalmaz.

Muhayyerlik ise, abdestte her iki amelin meşru olduğuna dair delil getirilmesine bağlıdır. Abdestte ayakları yıkamakla ona meshetmenin her ikisinin de meşru olduğu, abdest ayetinin her ikisinin de doğru olduğuna delalet ettiği ve Resulullah'ın (s.a.a) bazen

ayağını yıkayarak ve bazen de meshederek buna amel ettiği ispatlanırsa, bu durumunda muhayyerlik söz konusu olabilir. Fakat eğer bu ispatlanmazsa muhayyerlik sahih olmaz; çünkü mükellefin, biri şer'an sahih olan ve diğeri ise sahih olduğu ispatlanmayan iki amel arasında muhayyer olmasının bir anlamı yoktur. Böylece abdestte ayakları yıkamanın meşru olduğu görüşünü savunanların tüm çabaları boşa çıkıyor.

Geriye ayaklara meshetmek hükmü kalıyor ki, bu da delillerle onaylanmakta ve bir eleştiriye maruz kalmamaktadır.

Rivayetler Arasındaki İhtilafın Kaynağı

Konumuzun başında da dedi ki, abdest gibi Resulullah'ın (s.a.a) dönemindeki Müslümanların sürekli yaptığı günlük vazifelerin, her gün tekrarlanan, Resulullah'ın (s.a.a) uzun bir süre ashabın gözleri önünde yaptığı ve duyacakları şekilde anlattığı konuların böyle ihtilaflara sahne olmamaları gerekirdi. Bu mesele dakik bir tarihî incelemeden geçecek olursa Müslümanlar arasındaki bu ihtilafın çıkış sebepleri anlaşılacaktır.

Bazı araştırmacılar tarih açısından bu ihtilafı inceleyip kökünü bulmuş, çok sayıda tarihî belgelere dayanarak abdestte ayakları yıkamak görüşünün üçüncü halife Osman'ın döneminde ortaya çıktığını, ondan önce Müslümanlar arasında böyle bir ihtilafın olmadığı sonucuna varmışlardır. Bu konunun teferruatı Seyyid Ali Şehristanî'nin "Vuzuu'n - Nebi Min Hilal-i Melabisati't - Teşrii" adlı kitabında ele alınmıştır (isteyenler oraya müracaat edebilirler).

Konunun Özeti

Abdest ayeti, her durumda (bu ayette geçen "ercul" kelimesi ister mecrur olsun, ister mensub) abdestte ayaklara meshedilmesine delalet etmektedir. Nitekim Ehl-i Beyt (a.s) Mektebinde ayaklara meshetmek farz sayılmaktadır. Ve yine bu mektebe göre Resulullah (s.a.a), ashab, tabiin ve diğer Müslümanlar da abdest alırken ayaklarına meshederlerdi. Ayakları yıkamanın ne Kur'an'dan ve ne de Resullah'ın (s.a.a) sünnetinden hiçbir delili yoktur; ayakları yıkamak üçüncü halifenin zamanında çıkan bir bidattir ancak.